

Nr 11.

Allmänna beredningsutskottets utlåtande över motion om utredning av formerna för bedömningen av studentexamensproven med sikte på censorsinstitutionens avskaffande.

I en inom andra kammaren väckt motion, II: 478, har herrar *Helén* och *Widén* hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en snar utredning av formerna för bedömningen av studentexamensproven med sikte på censorsinstitutionens avskaffande.

Utskottet har inhämtat yttrande över motionen från skolöverstyrelsen, som anför:

Överstyrelsen har senast haft att ta ställning till frågan om censorsinstitutionen i sitt utlåtande till Kungl. Maj:t den 16 juni 1938 över 1936 års studentexamenssakkunnigas betänkande och i sitt utlåtande den 31 januari 1949 över vissa av 1940 års skolutrednings betänkanden och 1946 års skolkommissions principbetänkande.

I det förstnämnda utlåtandet säger överstyrelsen bl. a.:

”I stort sett finner överstyrelsen censorskårens nuvarande sammansättning ändamålsenlig. Det ligger intet oriktigt i att majoriteten av censorerna utgöres av akademiska lärare. Studentexamen är kontaktpunkten mellan läroverk och högskolor. Det kan ej vara annat än nyttigt, om universitetsmän, som skola utbilda blivande läroverkslärare, genom sitt deltagande i examenskontrollen vinna inblick i skolans arbetsbetingelser och möjligheter, och det är likaledes ganska gott, att läroverkslärarna, icke minst i avlägsna landsorter, någon gång få sammanträffa med representanter för de högskolor, som skola bygga vidare på den grund de lagt. Ingen skolform far väl av isolering, minst av allt de högre allmänna läroverken. Det är blott till gagn för skolan, att kontakten med vetenskapens män så långt möjligt hålles vid liv. De akademiska censorerna med sin erkända auktoritet och oväld utgöra tillika ett gott stöd för de bedömande lärarna gentemot tilltagsna lokala inflytanden.”

Ur det senare av nämnda utlåtanden kan anföras:

”Opinionen inom läroverkskollegierna synes vara enig med skolkommissionen om att studierna på gymnasiet böra avslutas med en *examen*, och en mycket stor majoritet anser i likhet med flertalet inom skolkommissionen, att denna examen bör vara censurerad, då det endast genom en dylik examen blir möjligt att rättvist och likformigt bedöma lärjungarna.

Även censorskollegiet hävdar den stora betydelse, som censorsinstitutionen har och kanske ännu mer kommer att få i framtidens skola med dess starkt utbyggda stipendiesystem. Tyngdpunkten i censorernas verksamhet kommer att förskjutas från uppgiften att pröva och avgöra, huruvida en examinand skall godkännas eller ej, till uppgiften att genom rådgivning utjämna betygsnivån mellan de skilda läroanstalterna.

Skolöverstyrelsen delar i stort sett de anförda synpunkterna såväl på avgångsexamen som på censorsinstitutionen. Det torde få anses för samhället viktigt, att garantier skapas för att skolarbetet leder till de uppsatta målen, och enligt överstyrelsens mening har censorsinstitutionen på ett i det hela tillfredsställande sätt fyllt denna uppgift.”

Motionärerna utgår från den i och för sig riktiga förutsättningen, att det från skolöverstyrelsens och läroverkskollegiernas sida görs stora ansträngningar att nå en så enhetlig och rättvis bedömning som möjligt av abiturienternas prestationer. Att å andra sidan censorsinstitutionen spelat och spelar en betydande roll i strävan att nå detta mål, torde icke kunna bestridas. Såväl överstyrelsens egna erfarenheter som de uttalanden i frågan, som läroverkskollegier och rektorer gjort i sina yttranden över skolkommissionens betänkande år 1948, när frågan om censorsinstitutionen senast var aktuell, ger ytterligare stöd åt denna uppfattning. En överväldigande majoritet av de kollegier och rektorer, som yttrade sig i frågan, ansåg att denna institution borde bibehållas. Man torde kunna hävda, att från lärarnas sida censorernas verksamhet snarare betraktas som ett stöd och en hjälp än som ett uttryck för misstroende mot deras oväld vid betygssättningen.

Det förtjänar också att påpekas, att skolöverstyrelsen ännu icke har tillräckligt stor pedagogisk personal, undervisningsråd och konsulenter, för att kunna övertaga censorernas nuvarande verksamhet vid studentexamen. Konsulenternas verksamhet ute i läroverken är för övrigt icke inspekterande utan rådgivande, och deras uppgift är icke att kontrollera betyg t. ex. i examensklasserna.

Allt talar för att betygsnivån, trots lärarnas strävanden, lätt blir alltför ojämn om icke censorsinstitutionen bibehålles. Man får hela tiden hålla i minnet, att censorernas uppgift vid studentexamen vid ett läroverk är dubbel, dels att tillse att betygsnivån icke stiger över det normala, dels också att genom råd till lärarna hindra att den hålles på en lägre nivå än vid övriga skolor.

Jämförelsen med tillvägagångssättet vid de fyllnadsprövningar och omprövningar, som nu förrättas av läroverkens lärare utan medverkan av censorer, kan icke enligt överstyrelsens mening tjäna som bevis för att censorsinstitutionen är överflödig. Det rör sig i dessa fall om prövning

i ett eller ett par ämnen, efter det att den prövande genomgått en fullständig studentexamen under censorskontroll. Även i fråga om särskilda prövningar gäller, att den slutliga examen, omfattande minst fyra ämnen, är censorskontrollerad.

Motionärerna ifrågasätter också, om det blir möjligt att bland de som censorer lämpligaste universitetsprofessorerna finna tillräckligt många, som är villiga eller ha möjlighet att åtaga sig censorsuppdraget, och de påpekar, att censorskadern bl. a. av detta skäl under senare år rekryterats även utanför universiteten.

Överstyrelsen vill i denna fråga framhålla, att intresset för censorsuppdraget bland universitetsprofessorerna fortfarande är stort och att över hälften av de tjänstgörande censorerna är akademiska lärare. Den näst största gruppen utgörs av skolmän, f. d. rektorer och lektorer samt aktiva lektorer, i många fall personer, som är eller tidigare varit docenter vid universitet och högskolor. En del av censorerna utgörs av personer från sådana andra områden inom samhällslivet, som skall taga mot studenter för vidare utbildning, i samtliga fall personer med stora kvalifikationer. Skolöverstyrelsen finner det vara av stor betydelse, att bland censorerna finns representanter för olika samhällsområden och har sökt successivt utöka censorskåren med dylika representanter. De svårigheter, som härvidlag mött, sammanhänger med den tid, som uppdragets fullgörande kräver, och storleken av de arvoden, som utgår. Med den sammansättning, som censorskadern har, synes den överstyrelsen lämpad för att fullgöra de uppgifter, som förbindes med censorsinstitutionen.

Bland de skäl, som enligt motionärerna talar för att censorsinstitutionen skulle kunna avskaffas, nämnes de anvisningar, som utfärdas för bedömandet av examensproven (= de skriftliga proven). Överstyrelsen vill först framhålla, att dessa anvisningar har enbart rådgivande karaktär, men är samtidigt väl medveten om dessa anvisningars stora betydelse för en jämn bedömning av de skriftliga proven. Samtidigt kan dock överstyrelsen icke underlåta att påpeka de risker, som skulle följa av att dessa anvisningar bleve det enda sätt, på vilket ett samordnande centralt inflytande över betygssättningen i studentexamen skulle göra sig gällande. Därigenom skulle lätt den uppfattningen kunna vinna insteg, att resultatet av de skriftliga proven är de huvudsakligen avgörande i examen, vilket skulle bli en högst olycklig konsekvens, i det att hela undervisningens inriktning lätt skulle kunna snedvridas.

Under de närmaste åren tillkommer nya omständigheter, som talar för att censorsinstitutionen bör bibehållas. Den viktigaste av dessa är den nya gymnasieorganisationen, som successivt genomföres fr. o. m. läsåret 1953/54. De förändringar i studentexamen, som blir följden av dels in-

förändret av den allmänna linjen och dels uppdelningen på fasta linjer och linjegrenar utan den tidigare omfattande differentieringen i gymnasiets två högsta ringar, gör att behovet av samordning och kontroll av enhetligheten i bedömningen blir om möjligt större än tidigare.

Andra omständigheter, som förtjänar att framhållas, är tillkomsten av många nya gymnasier, både försöksgymnasier och kommunala gymnasier.

Slutligen måste överstyrelsen påpeka de svårigheter för bibehållandet av gymnasiets standard, som lärarbristen skapar. Verkningarna av en undervisning av otillräckligt utbildade lärare även på ett lägre stadium av skolan sätter lätt sina spår under hela skoltiden, ända upp i studentexamen. Ofta måste man också även i gymnasiets högsta ringar använda sig av relativt oerfarna lärare. Överstyrelsen kan genom censorernas iakttagelser få en god uppfattning av konsekvenserna av detta förhållande.

Sammanfattningsvis vill överstyrelsen som sin uppfattning framhålla, att censorsinstitutionen på det hela taget fungerar mycket väl. Det är dock självklart, att förändringar och modifikationer kan befinnas påkallade. Överstyrelsen gör redan nu försök i olika hänseenden syftande till att modifiera studentexamen och har ögonen öppna för med examen sammanhängande spörsmål, bl. a. censorernas verksamhet.

Utskottet. Studentexamen och formerna för dess avläggande är sedan årtionden föremål för allmän debatt. Därvid har bl. a. frågan om censorssystemets vara eller icke vara diskuterats. I skolöverstyrelsens ovan refererade yttrande har redovisats åtskilliga omständigheter, som enligt styrelsens mening talar för ett bibehållande av systemet. Utskottet, som icke vill fränkänna censorsinstitutionen ett visst värde i och för sig, har emellertid funnit den kritik som riktats mot systemet så välgrundad, att det på allvar bör övervägas, huruvida man även fortsättningsvis bör till studentexamen knyta ett system med censorer. Utskottet anser sålunda, att den av motionärerna föreslagna utredningen bör komma till stånd.

Det har bl. a. framhållits att man genom censorerna erhåller värdefulla kontakter mellan läroverken och den högre undervisningen. Utan tvivel hade denna synpunkt berättigande vid tiden för censorssystemets införande. Utskottet vill dock hålla före att genom den utveckling som sedermera ägt rum, bl. a. i fråga om kommunikationsmedlen, behovet av på detta sätt etablerade kontakter icke längre är så aktuellt.

Det har syns utskottet att man i förevarande sammanhang har att beakta bl. a. två spörsmål av särskilt stor betydelse, nämligen dels elevernas krav på en rättvis och för hela landet likformig bedömning och dels angelägenheten ur samhällets synpunkt att studentexamen verkligen garanterar en rimlig kunskapsstandard.

Vad gäller den rättvisa och likformiga bedömningen av abiturienterna vill utskottet starkt ifrågasätta om icke den kännedom om elevernas kunskaper som censorerna kan förvärva på den knappt tillmätta tid som för detta ändamål står till förfogande, blir alltför ytlig för att böra tillmätas något större värde. Lärare som kontinuerligt under lång tid undervisat och handlett eleverna har självfallet erhållit ett ojämförligt säkrare underlag för omdömen härutinnan. Det torde vidare icke kunna bestridas, att censorernas närvaro vid examensförrättningen för många elever innebär en psykisk press som åstadkommer nervositet och nedsatt prestationsförmåga.

Det har sagts, att censorerna genom sina besök vid ett flertal skolor i följd skulle verksamt bidra till att bedömningen av elevernas prestationer bleve likformig de olika skolorna emellan. Utskottet vill icke bestrida riktigheten i och för sig av detta påstående. Det synes dock utskottet som om samma mål skulle kunna nås med andra och måhända mera effektiva medel. I detta sammanhang kan hänvisas till att skolöverstyrelsen nu utsänder anvisningar för bedömning av de skriftliga examensproven. En motsvarighet härtill i vad gäller de muntliga proven vore sannolikt betydligt svårare att åstadkomma, men censorssystemet torde icke vara den enda tänkbara lösningen av denna fråga. En blivande utredning bör bl. a. erhålla i uppdrag att noga undersöka möjligheterna att åstadkomma en för alla skolor likformig bedömning av de muntliga proven. En utökning av skolöverstyrelsens genom konsulenter och undervisningsråd bedrivna rådgivande och inspekterande verksamhet synes bl. a. böra övervägas.

Vad beträffar kontrollen av att studenternas kunskapsstandard motsvarar rimliga anspråk vill utskottet anföra, att censorernas verksamhet icke helt torde sakna betydelse. Det har dock syntts utskottet att man på andra vägar skulle kunna nå en mera betryggande säkerhet i detta hänseende. Genom de ovan angivna metoderna med anvisningar samt rådgivning och inspektion torde man kunna åstadkomma betydligt större effekt. Undervisningsrådets och konsulenternas verksamhet har bl. a. den fördelen framför censorernas att den kan organiseras som en kontinuerlig och redan på ett tidigt stadium insatt kontroll. Utredningen bör ingående överväga även denna fråga.

Utskottet har självfallet icke ansett sig kunna lämna ens en tillnärmelsevis uttömmande redovisning av skälen för och emot censorinstitutionens bibehållande. Opinionsen emot censorssystemet och de skäl utskottet funnit kunna anföras emot detsamma har emellertid syntts utskottet så starka, att den av motionärerna begärda utredningen är befogad. Utskottet vill även erinra om att skolöverstyrelsen, ehuru den vidhåller sin

tidigare åsikt om önskvärdheten av censorinstitutionens bibehållande, sagt sig f. n. bedriva försök i olika hänseenden, syftande till att modifiera studentexamen och att styrelsen därvid har ögonen öppna för bl. a. censorernas verksamhet.

Som delvis torde ha framgått av vad ovan sagts har det för utskottet stått klart, att censorssystemet icke kan avskaffas utan att andra åtgärder i stället vidtages. Såsom exempel på sådana åtgärder kan nämnas inrättande av en central nämnd med uppgift att granska elevernas skrivingar för förslagsvis de tre sista terminerna och att sätta betyg på grundval av denna granskning. Utredningen bör pröva frågan om lämpligheten av nu nämnda eller andra möjliga åtgärder.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,

att riksdagen i anledning av motion II: 478 må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en snar utredning av formerna för bedömningen av studentexamensproven med sikte på censorinstitutionens avskaffande.

Stockholm den 9 mars 1954.

På allmänna beredningsutskottets vägnar:

PATRIK SVENSSON.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Andersson, Lars, Nilsson, Hjalmar*, Jonsson, John Wiktor*, fru Wallentheim, herrar Nyström*, Lundqvist, Andersson, Axel, Fru Carlqvist*, herrar Persson, Karl, Persson, Johan, Jansson, Erik och Nord*;

från andra kammaren: herrar Svensson i Alingsås, Gustafsson i Bogla*, fru Svedberg, herrar Nilsson i Bästekille*, Nordkvist i Kalmar, Sehlstedt, Bark*, Andersson i Ronneby, Braconier*, Nestrup, Hansson i Önnarp* och fru André.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Lars E. Andersson, Lundqvist, Axel Andersson, fru Carlqvist, herrar Karl Persson och Nestrup*, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort ha följande lydelse:

Även om vissa anmärkningar kan riktas mot censorsinstitutionen har den alltjämt så betydelsefulla uppgifter att fylla, att dess avskaffande skulle medföra allvarliga olägenheter. Den har sålunda att bevaka, att betygsättningen vid läroverken landet runt blir rättvis och likformig och att kravet på en rimlig kunskapsstandard upprätthålles. Den ger också elever och föräldrar en viss trygghet för att kitslighet från en eller annan lärarens sida icke skall försvåra eller omöjliggöra en elevs godkännande i examen.

Skulle censorsinstitutionen nu avskaffas måste man också räkna med att universitet och högskolor kommer att framställa krav på inträdesprov, och en sådan utveckling vore enligt utskottets mening mycket olycklig.

Utskottet vill också erinra om att skolöverstyrelsen enligt sitt ovan refererade yttrande redan bedriver försök i olika hänseenden i syfte att modifiera studentexamen och att styrelsen därvid även har sin uppmärksamhet riktad på censorernas verksamhet. En skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om en utredning måste vid sådant förhållande vara opåkallad.

Under återopande av vad utskottet ovan anført hemställer utskottet,

att motionen II:478 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.